

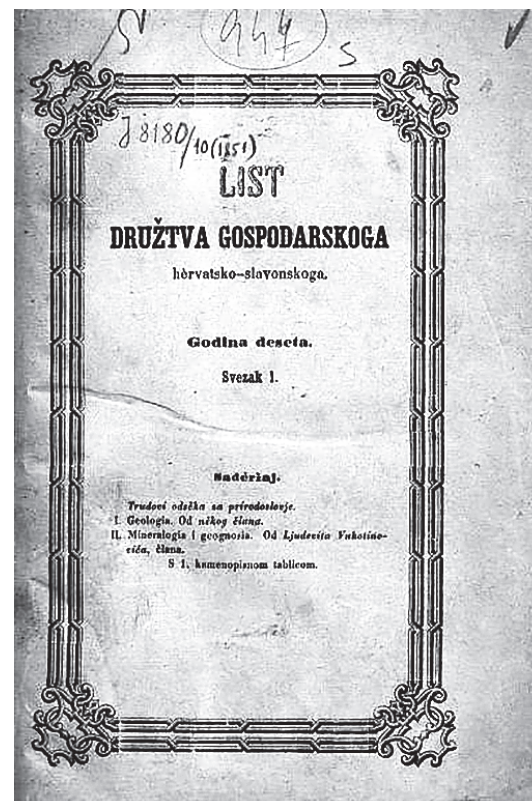
PRVI MUZEJSKI PREDMETI U PALEONTOLOŠKIM ZBIRKAMA HRVATSKOGA PRIRODOSLOVNOG MUZEJA

SANJA JAPUNDŽIĆ □ Hrvatski prirodoslovni muzej, Geološko-paleontološki odjel, Zagreb

sl.1. Naslovnica novina *List mesečni hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva*

sl.2. Naslovnica novina *List društva gospodarskoga hrvatsko-slavonskoga*

Gospodarski list. (sl.1., 2., 3., 4.)

Istražujući podrijetlo jedne od zbirki za koju sam zadužena, nesvjesno sam se zatekla u istraživanju darova i „prinosu“ za Narodni muzej. Naišla sam na mnogo zanimljivih podataka, pa sam neke od njih odlučila provjeriti u zbirkama Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja.

Već je dosta napisano o povijesti Narodnog muzeja, pa to ne želim ponavljati, a glede prirodoslovlja i današnjega Hrvatskog prirodoslovnog muzeja, spomenut ću samo izložbu *Natura + Cultura* te znanstveni skup *Naš Museum*, koji su 1996. obilježili 150. obljetnicu utemeljenja Narodnog muzeja.

Za početak istraživanja velik su mi poticaj i pomoć bile stare hrvatske novine koje su digitalizirane i mogu se prolistati na internetskim stranicama Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu: *List mesečni hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva*, *List društva gospodarskoga hrvatsko-slavonskoga*, *Gospodarske novine* i

Bili su to časopisi koji su slijedili jedan za drugim, ali uz promjenu imena, a prvi u nizu, *List mesečni hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva*, izlazio je od 1842. do 1849. godine. Cilj časopisa bilo je educiranje, većinom seoskog stanovništva, radi boljeg vođenja gospodarstva: „Taj će časopis: Obćinstu javljati većanja, odluke i sve poslove društva, razprostranjivati sve znamenitije i hasnovitije sastavke iz različitih časopisih gospodarskih, i članovom ovog društva pružati priliku, da mogu misli, prineske i predloge svoje na svetlo davati“, piše u prvom broju iz siječnja 1842. godine Upravljavajući odbor Hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva. Upravo je to društvo započelo organiziraniji rad na prikupljanju različitih predmeta za Muzej, na njihovu razvrstavanju i obradi, a kasnije, kad je kupljena palača u današnjoj Opatičkoj 18, i na otvaranju muzejskih zbirki javnosti.

GOSPODARSKE NOVINE.

Izdaje jih na svjetlo društvo gospodarsko za Hrvatsku i Slavoniju.

Ova svjetlost izlazi dva puta svake sedmice po jedan list na pet nedjelja. Cijena godišnja: 100 kruna; četvrtina godišnja: 25 kruna; šest mjeseci: 15 kruna; tri mjeseca: 8 kruna; dva mjeseca: 5 kruna; jedan mjesec: 3 kruna. Za preuzimanje izvan granica: 100 kruna; četvrtina godišnja: 25 kruna; šest mjeseci: 15 kruna; tri mjeseca: 8 kruna; dva mjeseca: 5 kruna; jedan mjesec: 3 kruna. Za preuzimanje izvan granica: 100 kruna; četvrtina godišnja: 25 kruna; šest mjeseci: 15 kruna; tri mjeseca: 8 kruna; dva mjeseca: 5 kruna; jedan mjesec: 3 kruna.

BROJ 1. U subotu 1. sječnja (Jan.) 1853. GODINA I.

Uvod.
od Nikole Patkara.

Čovjek nepozna svaku stvar, jerba kretnja — to mu je život. Ima tako žive i mrtve životinje. Kao što veliki narodi imaju jedan drugoga, čok najprijatelji su, a drugi su neprijatelji, tako i životinje imaju jedan drugoga, a drugi su neprijatelji. Čovjek nepozna svaku stvar, jerba kretnja — to mu je život. Ima tako žive i mrtve životinje. Kao što veliki narodi imaju jedan drugoga, čok najprijatelji su, a drugi su neprijatelji, tako i životinje imaju jedan drugoga, a drugi su neprijatelji.

Kako bi trebalo, da se kod nas šilje suše?

Pisao na gospodar, predložio odobrenje (neizdat) gospodara ovačke službe i za prijatelje narodnog gospodarstva!

G. Adol. Hrvak i drugi članovi Hrvatskog, koji se bore za napredovanje i razvijanje naših Hrvata, jerli su se u ovom slučaju, jerba čim je bio možda, inače maže se stoji šilje, što i što obavljajući svega čim maže, — dopune to nastavljaju odu se pravi čovjek i našim životu, koje kod čovjeka stoga nije.

Da u našoj službi imamo svoj povjerenik od boljšeg i savjetodavca poljodjelstva, dovoljno je poznati, da se u našem predviđanju, da se kod nas vrede i razvijaju, jerba čim je bio možda, inače maže se stoji šilje, što i što obavljajući svega čim maže, — dopune to nastavljaju odu se pravi čovjek i našim životu, koje kod čovjeka stoga nije.

GOSPODARSKI LIST.

Izdaje ga na svjetlo društvo gospodarsko za Hrvatsku i Slavoniju.

Ova svjetlost izlazi dva puta svake sedmice po jedan list na pet nedjelja. Cijena godišnja: 100 kruna; četvrtina godišnja: 25 kruna; šest mjeseci: 15 kruna; tri mjeseca: 8 kruna; dva mjeseca: 5 kruna; jedan mjesec: 3 kruna. Za preuzimanje izvan granica: 100 kruna; četvrtina godišnja: 25 kruna; šest mjeseci: 15 kruna; tri mjeseca: 8 kruna; dva mjeseca: 5 kruna; jedan mjesec: 3 kruna.

BROJ 14. Dne 7. travnja (aprila) 1855. GODINA III.

Objava.

P. n. gg. članom gospodarskog društva hrvatsko-slavonskog ovim na znanje se daje, da će se pod predsjedateljstvom presvjetlog gospodina grofa i bana Josipa Jellačića (p. n.) dne 26. travnja t. g. ob 10 sati prije podne u dvorani narodnoga doma trinajsta skupština držati, kao se svi gg. članovi najprijatelji pozivaju.

U Zagrebu dne 23. sječnja 1855. Ravnajući odbor.

P. n. gg. članom gospodar. društva hrvatsko-slavonskog, i ostalome velenicijenomu občinstvu.

Odbor ravnajući izvolio je senu rukovodnju tajničkih poslova i uređivačvo gospodarskog lista izrečiti; dođu doadašniji tajnik i urednik g. dr. Franzšperger sjesto svoje, koje je najučelnijim nastojanjem i usomoros revnosnoj zauzimanu, ostavi, priinu pose ovaj jedino obznan na krunst zavodu, to obznan na muzeum, i sijn skopšne nozke i zavade znanstvena, prav kojim neprekidno ljubav govini.

Izkrenu želja moja jest, da se zavod ovaj kao jedan od najkorisnijih i najboljših domovine naše ne samo uzdrži, nego da se učvrsti i razširi; ako ikada, a to je sigurno sada potrebita nastala, da se gospodarstvo domaće obilnastim prinijerom poboljša, da se obnove preduzi, to čine finansno stanje naše zemlje podigne.

Put onaj, kom je veličanstveni blagopokojni tajnik Drag. Rakovec udario, nadzrti će se i nadalje u gosp. lista uređivanju, sa pronjenam viendat iskovin, koje su obzatelstvom vremenom shodae. Članci donaci dopisateljah iz izkustva opijeni, i vjesti o stanju gospodarskih odnošajah domovine naše razmatrat će prvo mjesto, zato uljedno pozitivnu sve domovine, gospodar, književnike i prijatelje također moje, da mi na poduzoru politična zaga ruke pruže, i dopisivanji svojimi uređivanje gospodarskog organa sveg uzalobite, da budem kadat dobim uspjehom rješiti zadat moja. Za ravnanje p. n. gg. dopisateljah očitio izjavljiva: da gospodar. lista našojera nije sijn najmanje opjezati se u kakovera huii grammatična hudi ortografična pitaaju; svakog dopisnika članaq podjedom providjen tiskat će se onako, kako bude pisan; samo oni članci, koji će se bezimeno tiskati, ili gdje će to spisatelji dopisati, popraviti će se, ako bi bilo potrebitno u jeziku ili u pravopisu!

Gospodarski list bit će u ostalom u svemu, što od Uredništva dolazi, pisan po primjeru Nevena.

U Zagrebu 2. travnja 1855. Ljud. Vukotinović.

sl.3. Naslovnica *Gospodarskih novina*
sl.4. Naslovnica *Gospodarskog lista*

Sljedišli su *List društva gospodarskoga hrvatsko-slavonskoga* (1850. – 1852.), *Gospodarske novine* (1853. – 1855.) i *Gospodarski list* (od 1855. do danas). Urednici tih časopisa bili su redom uglednici poput Dragutina Rakovca, Ljudevita Vukotinovića, Bogoslava Šuleka, a prva dvojica bili su izrazito posvećeni uređenju muzejskih zbirki, uz veliki entuzijazam umirovljenog majora Mijata Sabljara.

Prvi zapis o prirodoslovnim predmetima pronašla sam u *Listu mesečnom horvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva* broj 5 iz 1843., u kojemu piše: „Preuzvišeni i veleštovani gospodin predsjednik (nadbiskup Juraj Haulik, nap. a.), poklonivši onomadne društvu jednu zbirku od rudah, kupljenu za 30 for. srebra, nalaže nam dužnost, da ovim objavljem hvalu ukupnog društva složimo sa svojom.”

Nakon toga, u broju 11 iz iste godine, prvi se put kao darovatelj navodi Mijat Sabljar, revni skupljač i čuvar zbirki Narodnog muzeja, kojemu se Društvo zahvaljuje na daru, tj. na „205 u Horvatskoj sakupljenih i ponajviše odabranih, komada rudnih, jednom znanostno razrednom sbirkom od nasekah (Insecten), ...jednom sbirkom od 73 verste derjava iz narodne ličke regimente...”

O Mijatu Sabljaru već je dosta toga poznato i napisano, a najnoviji članak, onaj u časopisu Muzeja Like Gospić, vezan je za njegovo djelovanje u Lici i objavljen je o 155. obljetnici njegove smrti. Manje je poznato da je svoje zanimanje za prikupljanje starih i rijetkih predmeta razvio upravo u Lici, gdje je službovao kao časnik, što i sam potvrđuje: „Zatim sam mislio da kapitan graditeljstva koji svojim zvanjem odgovarati hoće, mora se upoznati sa kamenjem, pieskom i zemljom, koja se u pukovnij nalazi.”

Mijat Sabljar bio je i posrednik kojemu su brojni povjerenici slali predmete za Muzej pa se u spomenutim časopisima često moglo pročitati: „...pokloniše i poslaše po velm. g. Mijatu Sabljaru...”

Među mnogobrojnim predmetima koje je Mijat Sabljar donio u Muzej možda su najpoznatiji ostatci „zagrebačkog kita”, za koje se pretpostavlja da ih je prikupio Podšused, u obliku skulpture u koju su uklopljene kopije pronađenih kostiju. Originalni primjerak čuva se u Hrvatskome prirodoslovnom muzeju u Zagrebu. (sl.5.)

Nakon toga u navedenim se časopisima povremeno pojavljuju zahvale darovateljima, a od 1853. do 1855. gotovo se redovito nabrajaju doprinosi za Muzej u posebnoj rubrici naslovljenoj „Museum”. (sl.6.)

Istraživanje sam nastavila u arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, koja je od 1867. preuzela upravu nad Muzejom. Krajem iste i početkom sljedeće godine u Muzeju se zapošljavaju istaknuti znanstvenici i akademici, pa „muzealno osoblje” čine „prof. Šime Ljubić (ime-novani čuvar, u razredu arkeološkom), Spiro Brusina (prvi pristav u razd. prirodosl., a odsjeku zoološkom, botaničkom i paleontološkom), dr. Gjuro Pilar (drugi pristav u razd. prirodosl., a odsjeku za mineralogiju i geologiju) te Edouard Vormastini (podvornik-preparateur) i Florian Pečnjak (podvornik-pazikuća)”.

Akademik Šime Ljubić, koji je ubrzo postao ravnatelj Muzeja, podnosi Akademiji godišnja izvješća u kojima iznosi mnoštvo podataka o stanju u Muzeju, o aktivnostima kroz godinu, o potrošnji dodijeljenih financijskih sredstava za, primjerice, nabavu namještaja i kupnju

sl.5. „Zagrebački kit“ (*Mesocetus agrami* van Beneden) u Podsedu

sl.6. Popis darova Muzeju (*Gospodarske novine*, 1854. g.)

sl. 7. Popis darova za „paleontološki zbirku“ (Gjuro Pilar, *Izviješće Akademiji* za 1872. g.)

stručne literature, o rezultatima terenskih istraživanja. Takav opsežni godišnji izvještaj obično je sadržavao i popis i opis predmeta iz prirodoslovnih zbirki koji su dospjeli u Muzej te godine, a koji su sastavljali pristavi Brusina i Pilar. Najčešće su darovatelji bili povjerenici i članovi Društva, redom „začasni“ građani – liječnici, inženjeri, profesori, župnici, trgovci, plemenišaši, ali i vojni časnici. (sl.7.)

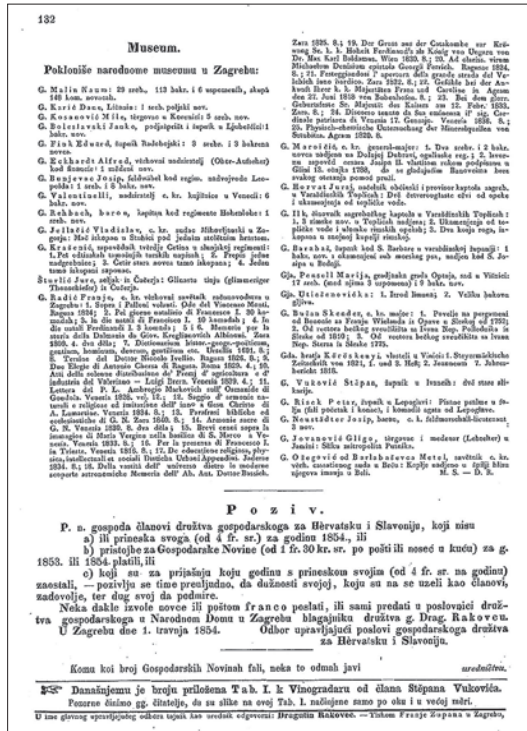
Ipak, kao najstariji dar Muzeju Šime Ljubić navodi onaj dr. Karla Zipsera, „koj 9. srpnja 1841. posla veliki sanduk raznog kamenja (*Oricto geognostica mineralia*)“.

Iz nekih zbirki Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja izdvojila sam zanimljive paleontološke primjerke koji su u Muzej dospjeli tih ranih godina i uz koje je barem nešto ostalo zabilježeno – pokoja etiketa, stara ceduljica ili neki zapis na fosilu.

Tako je, primjerice, na iznimno lijepo očuvanom primjerku fosilne ribe iz Italije, s poznatoga fosilifernog lokaliteta, zabilježena je 1859. godina i ime Haššek, potporučnik. Nažalost, taj primjerak nije upisan ni na jednom popisu, ali očito je riječ o jednome od najranijih darova u geološko-paleontološkim zbirkama. (sl.8.)

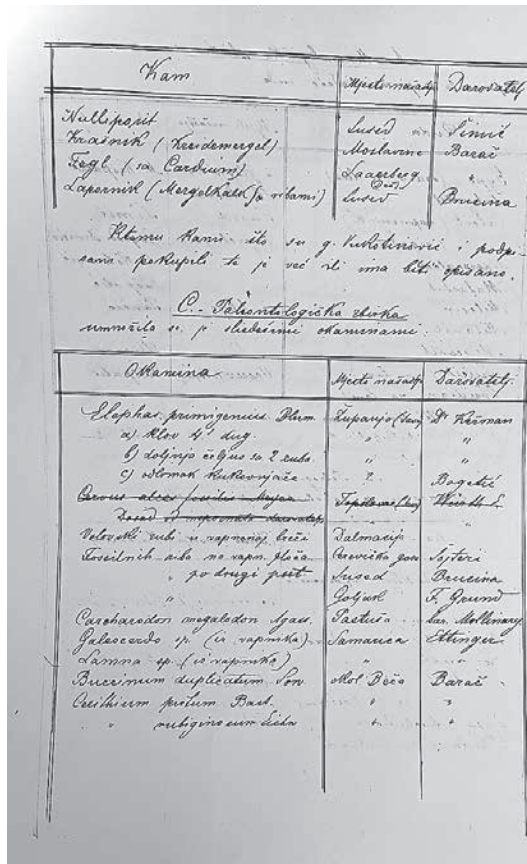
U broju 8 *Gospodarskog lista* iz 1856. zapisana je donacija „10 komadah okaminah Trilobiti zvanih iz gorah Čeških“ izvjesnog Skalnika, „c. kr. vojničkog komisara“. U Komparativnoj zbirci paleozoik čuva se 50-ak primjerala trilobita iz Češke, ali kojih je deset poklonio Skalnik, teško je utvrditi. Nažalost, nisam pronašla ništa o tom donatoru, kao ni o tome koji su primjerci darovani. Uz nekoliko primjeraka sačuvana je i stara etiketa Prirodoslovnog odsjeka narodnoga zemaljskog muzeja u Zagrebu s rukopisom Gjüre Pilara. (sl.9.)

Poznato fosilno nalazište u Hrvatskoj – Radoboj u blizini Krapine, također je bilo izvoriste mnogih donacija, osobito nakon otvaranja rudnika sumpora u kojemu su otkriveni i slojevi bogati fosilima. U *Listu mesečnom* iz 1844. godine zabilježen je prvi spomen poklona, i to K. Rossnera, „upravitelja kr. željezne rude i rudarskog namesnog suca u Radoboju“, ali se ne navodi što je darovao, a 1868. godine zabilježen je dar tadašnjega radobojskog župnika E. Finka – „jako važna zbirka bilina, kukaca, riba i školjka okamenjenih“ od 70 komada. Eduard Fink službovao je u Radoboju od 1851. do svog umirovljenja 1879. godine, a bio je i poznati glazbenik te,

kako piše Jeić, „donator brojnih eksponata Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu“. (sl.10.)

U izvješću koje je Š. Ljubić podnio Akademiji za 1873. godinu zabilježen je dar baruna Mollinaryja – „zub fosilne

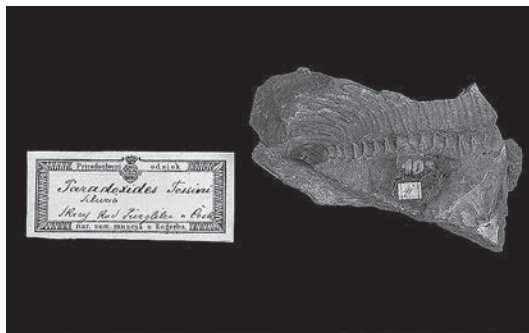
morske kučke *Carcharodon megalodon* (4 palca dug i 3 palca širok)", pronađen u Pastuši pokraj Petrinje. Taj je fosil dio zbirke Zubi miocenskih riba, među kojima se nalaze i drugi slični predmeti koje ću spomenuti u nastavku. Anton Mollinary (1820. – 1904.) bio je austrijski general koji je za svoje vojne zasluge dobio titulu baruna od Monte Pastella. Aktivno je sudjelovao u političkim zbivanjima u Hrvatskoj. (sl.11., sl.12.)

Iz iste zbirke izdvajam još nekoliko primjerka. Jedan je darovao Ivan Trnski (1819. – 1910.), hrvatski književnik i prevoditelj, istaknuti sudionik hrvatskoga narodnog preporoda. To su dva primjerka izumrle vrste morskog psa *Carcharodon megalodon* pronađena u Petrinji u vrijeme kad je Ivan Trnski služio kao poručnik 1. banske regimente sa sjedištem u Glini. Sreća je da se kroz gotovo stoljeće i pol uspjela očuvati zabilješka o tom poklonu koja je izložena uz fosil. (sl.13., sl.14.)

Drugi je primjerak također zub izumrloga morskog psa s Fruške gore, a Muzeju ga je darovao Bude Budisavljević (1843. – 1919.), na etiketi uz fosil zapisan kao podžupan. Taj pisac i publicist, poznat kao veliki župan u Bjelovarsko-križevačkoj županiji, Ličko-krbavskoj županiji i Zagrebu, očito je bio i dobar prijatelj s Gjurom Pilarom, prvim kustosom za geološke zbirke u Narodnome muzeju, jer 1874. zajedno osnivaju Hrvatsko planinarsko društvo. Uz taj je primjerak sačuvana i originalna etiketa s tekstom: „Arheološki odsjek narodnog zemaljskog Muzeja u Zagrebu” s rukopisom Šime Ljubića. (sl. 15., 16.)

Andrija Kezman, „liečnik u Županji brodske krajine” nekoliko je puta darovao Muzeju ostatke pleistocenskih životinja koji su pronađeni u Savi kod Županje. To su: „donja čeljust s 2 zuba, Kljova fosilnog slona, odlomak kukovnjače *Elephas primigenius*, opanci velikog mastodonta (*M. giganteus*), naime zdjelica, desna oplećnica i kralješak kostiju fosilnog bivola”, što je zapisano u izvješćima „o stanju i povećanju zbiraka mineralogičkih, geoloških i paleontoloških narodnog zemaljskog Muzeja” iz 1870. i 1873., sačuvanih u Arhivu HAZU-a. Iz Osteološke zbirke sisavaca i gmazova izdvojila sam primjerak donje čeljusti s dva zuba, jedina takva iz Save kod Županje, pa je moguće da je to donacija A. Kezman. (sl.17.)

Nažalost, istražujući na početku rada spomenutu zbirku, naišla sam na samo jedan podatak (već spomenuti

sl.8. Fosilna riba *Eorandallius rectifrons* (Agassiz), jedan od najstarijih darova u geološko-paleontološkim zbirkama

sl.9. Trilobit *Paradoxides tessini* Brongniart s originalnom etiketom Prirodoslovnog odsjeka

sl.10. Fosilna riba *Clupea sardinites* Heckel iz Radoboja

trilobiti iz Češke), i to je bilo sve. Kroz moje ruke prošlo je vrlo mnogo zanimljivih dokumenata ne samo o muzejskim predmetima nego i o međusobnim odnosima djelatnika, ustroju muzejskih zbirki, pa čak i o jednom požaru u Muzeju – što svakako zaslužuje i poseban članak u nekoj drugoj prilici.

IZVORI I LITERATURA

1. C. K. Sabljar, Mijat. „Fragmenti autobiografije”. *Muzeologija*, 28 (1990): 64-72.
2. Jeić, J. *Eduard Fink – svećenik i ilirski glazbenik. Marija Bistrica u doba Ivana Krizmanića i Hrvatskog narodnog preporoda*. Marija Bistrica: Ogranak Matice hrvatske u Mariji Bistrici (2017): 51-54.
3. Luetić, T. „Darovi i darivatelji Arheološkom odjelu Narodnoga zemaljskog muzeja u Zagrebu od 1868. do 1875. godine”. *Vijesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 34/1 (2001): 217-264.
4. Ljubić, Š. „Narodni zemaljski muzej u Zagrebu”. *Viestnik Narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu za 1870* (1870): 3-16.
5. Pilar, J. „Darovi prikazani narodnom zemaljskom muzeju od 1. siječnja 1870 do danas”. *Viestnik Narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu za godinu 1870* (1870): 205-214.
6. Pivac Krpanić, T. „Život i djelovanje Mijata Sabljara u Lici – spašavanje ličke kulturne baštine u 19. stoljeću”. *Likamvs*, 2 (2020): 18-27, Gospić.
7. *Natura + Cultura. Muzejski prirodoslovni predmet – pokretno kulturno dobro*. Katalog izložbe. Hrvatski prirodoslovni muzej, 1997, 61 str.
8. Hrvatski prirodoslovni muzej, Hrvatski povijesni muzej, Arheološki muzej u Zagrebu. *Naš museum*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa, 1998, 396 str.
9. Arhiv HAZU – Registratura Akademije.
10. Antikvarne knjige.com „List mesečni horvatsko-slavonskoga Gospodarskoga Društva 1849: Vinarstvo, Soveršen vinodelac – Prokopije Bolić”. https://www.antikvarne-knjige.com/knjige/detail-item_id-29413 (pristupljeno 3. siječnja 2022.).
11. Hrvatska enciklopedija. „Trnski, Ivan”. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62389> (pristupljeno 3. siječnja 2022.).

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

THE FIRST MUSEUM OBJECTS IN THE PALAEOLOGICAL COLLECTIONS OF THE CROATIAN NATURAL HISTORY MUSEUM

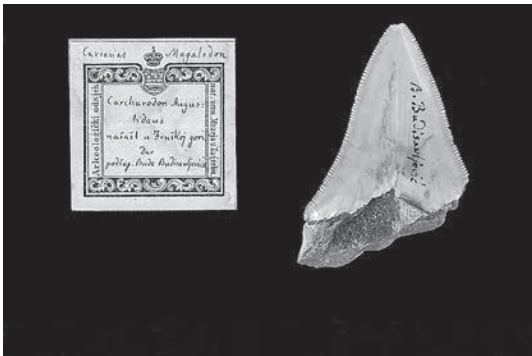
The article discusses the author's research into the first objects from the palaeontological collections in the Croatian Natural History Museum.

Available records tell us that the first natural history objects were donated in the early 1840s. In old Croatian newspapers, digitalised on the Web site of the National and University Library in Zagreb, numerous details were found about donations for natural history collections.

More systematic work on the collection of museum objects was started by the Croatian-Slavonian Husbandry Society, with members of the society working on the classification and study of the material sent in, the purchase of the palace occupying today's Opatička no 18 and the opening of the museum's collections to the public.

Later, when the National Museum was administered by the Academy, director Šime Ljubić and curators Spiridion Brusina and Gjuro Pilar every year submitted a Report, which was usually accompanied by a list of new acquisitions for the year.

Several interesting palaeontological items have been highlighted, supposed to have been among the first to get into the Museum, about which something has been noted, the occasional label, old slip or inscription on a fossil. Among them are for example the well-known Zagreb Whale, fossils from Radoboje, the jawbone of a Sava mammoth, most of them donated by commissioners and members of the Society.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

sl.15. Bude Budisavljević

sl.16. Zub morskog psa iz Fruške gore, dar Bude Budisavljevića

sl.17. Donja čeljust *Mammuthus trogontherii* (Pohlig), iz Save kod Županje